

Bunker op boerderij in Bornstraat.
(eigen foto 01-02-12)

Van Zonnebeke

Oorlogserfgoed in een narratief netwerk

ELKE DURNEZ

Sinds de Eerste Wereldoorlog er zo'n honderd jaar geleden tot een einde kwam, ondergingen het landschap en de ruimte in de Westhoek grote en soms ingrijpende transformaties. De oorlog had blijvende littekens achtergelaten, maar ook nieuwe technologieën en ruimtelijke ontwikkelingen veranderden de omgeving drastisch. Veel erfgoed van de Eerste Wereldoorlog werd door de jaren heen bedreigd of verdween zelfs helemaal van de kaart. De masterproef die in dit artikel besproken wordt, onderzocht de mogelijkheden om dat erfgoed op een andere manier te beschermen dan met de klassieke beschermingsmethodes die in Vlaanderen gangbaar zijn. Zonnebeke diende daarbij als casestudy.

tot Passendale

Bescherming van het narratieve netwerk

Na de wapenstilstand wilden de inwoners van de verwoeste gewesten de oorlogsgruwel zo snel mogelijk achter zich laten door hun vertrouwde omgeving in haar oorspronkelijke staat te herstellen. Tijdens de opruimingswerken van de jaren twintig werden in het verwoeste gebied de kraters opgevuld, vele loopgraven ontmanteld, bunkers en andere oorlogsrelicten vernietigd. Bij de oorlogsveteranen leidde dat tot de vrees dat hun gesneuvelde kameraden op die manier snel vergeten zouden worden. Plaatsvervangende monumenten en gedenktekens moesten hun nagedachtenis in ere houden. In de vroegere front-zone herinneren vandaag enkel nog de talrijke begraafplaatsen, gedenkzuilen en –platen, de schaars overgebleven bunkers en enkele zeldzame bewaard gebleven sites en landschappen aan de Grote Oorlog.

De betekenis van deze oorlog voor de wereldgeschiedenis maakt van het behoud van het resterende erfgoed een belangrijke topic. Gelukkig biedt de huidige wetgeving in Vlaanderen intussen de mogelijkheid relicten te beschermen tegen ruimtelijke veranderingen door ze op te nemen in de Eerste Wereldoorlog-erfgoedinventaris¹ en ze te beschermen als monument, stads- of dorpszicht. Volgens deze klassieke methode worden de relicten op zich of samen met een deel van hun omgeving beschermd. Recentelijk volgde ook een aantal planologische beschermingsinitiatieven, zoals het aanduiden van enkele ankerplaatsen, met de mogelijkheid om ze in erfgoedlandschappen om te zetten. Een waardevol

landschap kan op die manier goed beheerd worden. Oorlogsrelicten boeten evenwel aan waarde in als ze op zichzelf staan, zonder deel uit te maken van een groter, samenhangend geheel. Erfgoedelementen uit de Eerste Wereldoorlog zouden met andere woorden beschouwd moeten worden als onderdeel van een narratief, historisch netwerk. De sterkte van dat netwerk is niet alleen afhankelijk van de ruimtelijke kwaliteit van de plekken zelf, maar ook van omgevingsfactoren zoals visibiliteit, bepaalde zichtassen of de aanwezigheid van ruimtelijk structurerende elementen.

Het beschermen van het narratief netwerk houdt in dat er een gemeenschappelijk verhaal moet zijn dat de verschillende erfgoed-elementen met elkaar verbindt. Van dat verhaal kunnen zowel grote als kleine, zowel zichtbare als onzichtbare, zowel unieke als repeterende elementen deel uitmaken. Het is evenwel niet nodig alle elementen van het netwerk intact te houden, zolang het historische verhaal maar overeind blijft.

De uitdaging bestaat erin om de bestaande ruimtelijke samenhang te bewaren of te verbeteren. Daarom is het belangrijk het netwerk en de ruimtelijke dynamiek ten opzichte van elkaar af te wegen. De ruimtelijke context zal het netwerk beperkingen opleggen, maar omgekeerd zal het netwerk ook voorwaarden stellen aan de ruimtelijke context als het zijn historische waarde wil behouden. Dit houdt in dat sommige elementen van het netwerk misschien kunnen verdwijnen omdat hun positie ten opzichte van hun omgeving onhoudbaar wordt of omdat het

¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>